

ZİYA GÖKALP'İN ŞİİR DÜNYASI VE ŞİİRLERİNİN BİR DÖKÜMÜ

Dr. Nesrin KARACA

1908 II. Meşrutiyet sonrası Türk milliyetçiliğinin yönlendirici ismi olan Ziya Gökalp; milliyetçilik hareketinin sistemleşmesi ve şekillenmesinde itici bir güç durumunda olan "mefkûre" sini sosyal ve felsefi eserler, bir çok seri makalelerden başka şiirler, manzum- mensur hikâyeler ile masallar da yazarak çeşitli yönleri ile yaymaya çalışmıştır.

Fakat Ziya Gökalp'in şair tarafı diğer yönlerinin gerisinde kalmış; düşünce adamı Gökalp, sosyolog Gökalp, kültür ve medeniyet konularının, Türk hayatının sürekli araştırmacısı Gökalp, şair Gökalp'ı arka plâna itmiş böylece onun hep öbür yanları üzerinde durulagelmıştır.

Yahya Kemâl'in Gökalp'i ; "... Sistem adamıydı. Bir sisteme dahil olmayan fikir- lere değer vermezdi, hezarfenliği sevmezdi, nazarında malûmatın vesikadan yüksek bir meziyeti yoktu." ¹ şeklinde tanıtmasıyla beraber onun ölümüne yakın yıllara kadar şiire devamlı, sayıları bir hayli kabarık şiirler bıraktığı bilinen bir konudur. Gökalp, ilmî nitelikte olan eserlerin yanısıra şiiri de sürdürmüş, fikirlerini, düşüncelerini yaymak için şiiri bir araç olarak kullanmayı bilmiştir.

Gerçekte Gökalp, bir çokları gibi edebiyat hayatına şiirle girmiştir. Kendisinin ifadelerine göre, ilk manzumesini 16 yaşında iken yazmış; bu manzume 2 yıl sonra, Ali Şefkatî'nin Londra'da çıkardığı İstikbâl gazetesinde yayınlanmıştır. Böylece küçük Gökalp'in ilk şiiri İstikbâl'in 23 Eylül 1895 tarihli 31. sayısında yerini almıştır ². Hemen hemen aynı yıllarda "Beni" ve "Bilmem ki" redifli gazelleri ile "Hocamın Vasiyeti" ve "Hürriyet Marşı" nı yazmıştır ³.

Ancak başka bir kaynaktan, bir belgeyle Gökalp'in ilk şiirini 15 yaşında iken yaz- dığı ve adının da "Hürriyet Marşı" olduğu belirtilmektedir ⁴.

Ziya Gökalp "Yeni Hayat" kitabının önsözünde:

"Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde şuur seyirci kalır. İçinde bulunduğumuz zaman, galiba birinci devreye aittir: Şairler muz'larından uzak düşmüş, vezin ve kafiye şüurlü müteşairler eline geçmiş. Bu hali çocukların hayatında da görürüz. . . Ders saat- leri arasında oyun fâsılaları var. Aynı zamanda çocuk terbiyesinde birtakım dersler oyun tarzında verilir; bunun gibi, halk terbiyesinde de bazı fikirlerin, vezin kisvesinde arzedil-

¹ Yahya Kemâl, *Siyasî ve Edebi Portreler*, İstanbul - 1968, sf. 16

² Fevziye Abdullah Tansel bu şiirin yayım tarihini 1896 olarak vermişse de (sf. 362) Cavit Orhan Tütengil, *Ziya Gökalp Üstüne Notlar*, Genişletilmiş Yeni Basım. İstanbul - 1964, sf. 59/Şevket Beysanoğlu, *Şâkî İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler*, İstanbul - 1976 - Kültür Bak. Yay., sf. 135'de bu tarihin 1895 olduğu ortaya konulmuştur.

³ F.A. Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyâtı I* (sf. 261-262-263-264)

⁴ M. F. Kırzioğlu, *Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp*, İstanbul - 1956, sf. 67 - 68

mesi fena mı olur?." cümleleri ile şiirlerini terbiye edici, öğretici bir maksat güderek yazdığını ifade eder. Gökalp'in şiir yazmaktaki gayesi; zengin hayalleri, derin hisleri, ince fikirleri işleyen sanat eserleri yaratmak değildir. O şiirlerinde her şeyden önce -şuur- a önem vermiştir.

Bu konuda Yusuf Akçora şunları söyler:

"Ziya Gökalp'in içtimâî makaleleri ile, siyasi nazariyatına verdiği sistematik şekil ve ifadeleriyle, fakat bunlardan daha ziyade çok tabii ve sade yazılmış şiirleriyle, alelhusus çocuklara mahsus yazılmış şiirleri ile Türkçülüğe pek büyük hizmetleri dokunduğunu. . ." ⁵

Fuat Köprülü de, 1919 yılında Büyük Mecmua'nın "En güzel eseri kim yazdı?" anketine verdiği cevapta:

"İntihap edilecek eser mutlaka manzum olacak ise, Ziya Gökalp Bey'in eserleri bu mükafata lâyıktır. Faaliyet-i fikriyesinin ve te'sirâtının azâmeti itibarıyla Namık Kemâl'den sonra yetiştirebildiğimiz en büyük mütefekkir olan Ziya Bey, millî edebiyatın on seneden beri şüphesiz en güzel, en kıymetli nümunelerini yazmıştır." ⁶ sözleriyle Gökalp'in fikir ve edebiyat hareketindeki yerini vurgulamaktadır.

Gökalp'in şairliğini 1908'den önceki şiirleri, 1908'den sonraki şiirleri şeklinde ele almak mümkündür. İlk dönem şiirlerinin hemen hepsi Servet-i Fünun'dan beri kullanılmaya başlanan batı kaynaklı nazım şekillerinden genellikle sone veya üçer mısralık kıt'alardan oluşur. Bu dönem şiirlerinden "Köylü Şiirleri" nde (267 - 269) hece vezni kullanan Gökalp, daha çok aruzla yazmıştır. O'nun fikir hayatında önemli bir dönüm noktası ve sanat hayatının ikinci merhalesinin başlangıcı olan "TURAN" şiiri de aruzla yazılmış olup; Gökalp, bu şiiri yazmadaki maksadını "Türkçülüğün Esasları" nda devrin siyasi ve fikri hayatından bahsederek, "Genç Kalemler" hareketine katılıp şiirin yayınlanmasına kadar getirir. ⁷

Gökalp'in şiirlerini konu, şekil ve muhteva yönünden ele alıp, yorumlamadan önce bir dökümünü yapmak yerinde olacaktır.

Ziya Gökalp: "Mukaddes vücu'de,

Şair, kendi ruhunu bulandır. Ben bunları senin ruhunu bulduktan sonra yazdım. Orada yaratıcı bir şiiriyet dalgalanıyordu. Bu şiiriyeti ben, destana geçirmek istiyordum; fakat sen bekleyemedin; onu tarihe sokmağa başladın. O halde, ben duruyorum artık sen yürü! gibi ifadelerle -önsöz- koyduğu KIZILELMA kitabında 27 parçaya yer vermiştir. Bu parçaların türünü belirleyecek olursak; "Turan" şiiri, Masallar ("Kızıl Elma", "Ülker ile Aydın", "Küçük Şehzade", "Polvan Veli", "Alageyik", "Kurt ile Ayı"), Koşmalar ("Tevhid", "Türk'ün Tekbiri", "İlâhi", "Askeri Duası", "Kendine Doğru", "Ötüken Ülkesi", "Hayat Yolunda", "Yeni Attilâ", "Osman Gazi Kurultayda", "Durma Vur", "Şehit Haremi", "Yeşil Boncuk", "Altun Yurt", "Akkurum", "Meşhed'e Doğru), Destanlar ("Altun Destan", "Ergenekon", "Esnaf Destanı", "Balkanlar Destanı", "Kızıl Destan")

Gökalp'in ikinci kitabı olan YENİ HAYAT'ta 32 şiiri vardır. Bunların başlıklarını verecek olursak: "Din", "Din ile İlim", "Vatan", "Millet", "Ahlâk", "Vazife", "Vefa"

⁵ Yusuf Akçora, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri - 1928 Yılı Yazıları, Kültür Bak. Yay.*

⁶ *Büyük Mecmua, Sayı : 14, 30 Terinevvel 1919*

⁷ *Türkçülüğün Esasları, s. 13 - 14*

"Köy", "Lisan", "Kadın", "Ev Kadını", "Seciye", "Medeniyet", "Dehâ", "Kavim", "Sanat", "İslâm İltihâdı", "Halife ile Müftî", "Meslek Kadını", "Aile", "Devlet", "Bütçe Birliği", "Vakıf", "Dar'ül Fünûn", "Küllîye", "Asker ile Şair", "Çocuk Duası", "İlahiler", "Tal'at Paşa", "Enver Paşa", "Ömer Naci", "Mustafa Necip".

Üçüncü kitab ALTUN IŞIK'ta ise 7'si Mensur Masal ("Keloğlan", "Tembel Ahmet", "Kuğular", "Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan", "Keşiş Ne gördün?", "Pekmezci Anne", "Yılan Bey ile Peltan Bey"), 4'ü Manzum Masal ("Kolsuz Hanım", "Küçük Hemşire", "Deli Dumrul", "Arslan Basat" I. 'Nasıl Dünyaya Geldi?' - II. 'Nasıl ve Nerede Büyüdü?' - 'Daha Küçük Bir Çocukken Kızgın bir Boğayı Nasıl Yendi?' - IV 'Oğuz İlini Tepegöz'den Nasıl Kurtardı?', 2 Perdelik Manzum Piyes "Alp Arslan- Malazgirt Muharebesi" olmak üzere 12 parça vardır.

Ziya Gökalp'in çeşitli yerlerde yayınlanmış olan şiirlerini bir araya getiren Fevziye Abdullah Tansel, bunları DAĞINIK ŞİİRLER başlığı altında toplamıştır. Bu bölümde yer alan 57 şiir şunlardır: "İhtilâl Şarkısı", "Gazel", "Beyit", "Hocamın Vasiyetinden" I- II- III- IV, "Hürriyet Marşı", "Mektepte Cumhuriyet İlanı", "Köylü Şiirleri" I. "Oruç"- II. "Ezan"- III. "Namaz"- IV. "Zekât"- V. "Bayram", "Köy Gazetesi", "Nefs'ül Emr", "Şiir Nasıl Sânih Olur?", "Rübab-ı Şikeste", "Şarı İbrahim Destanı", "Türklük" "Cenk Türküsü", "Türk'ün İmtihanı", "Küçük Tomris", "Çanakkale", "Altun Işık", "I. Savaş", "Galiçya Yolunda", "Yaratılış- Türk Kozmogonisi (I, II, III, IV), "Limni'de Dicle Vadisi", "Yürük Ali", "Çoban ile Bülbül", ". . . ." (isimsiz), ". . . ." (isimsiz), "Mevlid Duası", "Ali Kemal'e", "İktisadî Vatanperverlik", "Kara Destan", "Büyük Farz", "İngiliz'den Sakın", "Karacadağ", "İngiliz'e", "Ak Destan", "İzmir Bayramı", "İzmir'de ", "Diyarbakır Dar'ül Eytâmının Sünnet İlahisi", "Asker Mezarlığının Kitabesi", "İstida", "İkinci İstida", "Mektepli Hanım Kızların Marşı", "İpek Kozası", "Niçin?", "Mefkure", "Hocamın Vasiyeti'nden".

II. Meşrutîyet'in ilânından önce yazılan bu şiirlerin hepsi aruz vezniyledir. Genellikle divan edebiyatında kullanılan nazım şekilleriyle, yabancı kelime ve terkiplerle yüklü özellikler gösteren bu şiirler Servet-i Fünun devri şiirlerini hatırlatırlar. Gökalp, henüz şahsiyetini ve karar kılacağı noktayı bulamamıştır.

Böylece, toparlayacak olursak Gökalp'in; KIZILELMA'da 27, YENİ HAYAT'ta 32, ALTUN IŞIK'ta 4 (Manzum masal) ve DAĞINIK ŞİİRLER'de 57 olmak üzere 120 tane şiiri bulunmaktadır. Fevziye Abdullah Tansel'in şiirler ve halk masallarını topladığı "Ziya Gökalp Külliyyâtı I" in indeksinde 121 şiir görünmesinin sebebi şudur:

Hocamın Vasiyetinden" seri şiirinin V. bölümü bir düzenleme ile asıl şiirden ayrı olarak gösterilmiştir. Böylelikle sayı fazlalığıyla toplam miktar 121 olmaktadır⁸.

Ancak belirtmemiz gereken husus, kitapta yer alan "Türklük" (sf. 276) ve "Cenk Türküsü" (277) başlıklı şiirlerin "Gökalp" takma adıyla da yazan Ali Canip (YÖNTEM)'e ait olduğudur⁹.

-Döküm- işleminde, Gökalp'in şiirlerindeki mısra sayısını da göstermek gerekirse; KIZILELMA'da 2480, YENİ HAYAT'ta 1741, ALTUN IŞIK'ta 1900, bunların dışında

⁸ *Ziya Gökalp Külliyyâtı I, sf. 373 (XXI Numaralı şiirle ilgili not)*

⁹ *Cavit Orhan Tütengil, Ziya Gökalp Üzerine Notlar, İstanbul - 1956 sf. 20 - 22*
Cavit Orhan Tütengil, Ziya Gökalp Üstüne Notlar, Türkiye Sosyoloji Cemiyeti Yayınlarından, İstanbul - 1969 (Genişletilmiş Yeni Basım), sf. 19 - 22

kalan DAĞINIK ŞİİRLER'de 1577 olmak üzere toplam: 6698 mısra bulunduğunu söyleyebiliriz. Ama, Ali Canip'e ait olan 24 mısraı düşürecek olursak bu sayı 6674 kalacaktır.

ZİYA GÖKALP'İN ŞİİRLERİNDE KONULAR

Bir gayenin gerçekleşmesi amacıyla yazılan bu şiirlerde, Türkçülüğün Esasları adlı eserlerde en kapsamlı ifadesini bulan "memleketimizi medeniyetçe yükseltmek, kültür (hars) bakımından kuvvetlendirmek" hedef alınmıştır.

Gökalp'in işlediği konuları belli bir ayırım dahilinde ele alacak olursak, şöyle bir sıralama yapabiliriz.

1. "Turancılık" mefkuresini savunduğu şiirler,
2. "Oguzculuk" veya "Türkmencilik" le ilgili şiirleri,
3. "Türkiyecilik" ve Türk toplumunun yükselişini amaçlayan şiirler,
4. Köye ve köylüye ilişkin olan şiirler,
5. Batı medeniyetinden yararlanılmasını, halkın kalkınmasını ve bazı kurumların ıslah edilmesini savunduğu şiirler,
6. Kadın, aile ve feminizm temalarını işleyen şiirleri;
7. Yurtseverlik ve vatan duygularını işleyen şiirleri;
 - a) Tarih içinde yapılan savaşlarla ilgili olanlar,
 - b) Tarihi şahsiyetlere ve yücelttiği kişilere ilişkin olanlar,
 - c) Vatan sevgisini aşlamak için yazılmış olanlar,
8. Türk millî destanlarından ve halk hikâyelerinden yararlanarak yazmış olduğu şiirler;

9. Çocuklar için yazdığı halk masalları ...
şeklindeki bir gruplama Gökalp'in ilgi alanının çok boyutlu bir özellik taşıdığını açıkça göstermektedir. Şimdi, bu konu başlıklarıyla ilgili olan şiirleri temalarıyla birlikte örnekleyerek göstermeye çalışalım:

1. Turancılık;

Gökalp'in tema olarak "Turancılık" ülküsünü dile getirdiği "Turan" şiiri (4 Şubat 1326/1910) onun fikirlerinin çevrildiği yönü belirten bir dönüm noktası olarak alınabilir; Türkçülüğü bütün programa ve mefkure'leriyle birlikte ortaya koymak düşüncesini güden bu şiirin tam zamanında yayınlandığını belirten Ziya Gökalp, şiirin "Genç Kalemler" dergisinde yayınlanmasından sonraki gelişmeleri, kendi şiiriyle bağlantılı olarak şu şekilde yorumlamaktadır: "Osmanlılık'tan da, İslâm İttihatçılığ'ından da memleket için tehlikeler doğduğunu gören genç ruhlar kurtarıcı bir mefkure arıyorlardı. 'Turan' manzumesi bu mefkurenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra, mütemadiyen bu manzumedeki esasları şerh ve tefsir etmeğe uğraştım.

"Turan" menzumesinden sonra, Ahmet Hikmet Bey "Altın Ordu" makalesini neşretti. İstanbul'da "Türk Yurdu" mecmuasıyla "Türk Ocağı" cemiyeti teşekkül etti. Halide Hanım 'Yeni Turan' adlı romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey Türkçülüğün faal bir reisi oldu. Türkçüler, gerek "Türk Yurdu"nda, gerek 'Türk Ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar. Köprülüzâde Fuat Bey "Türkiyât" sahasında büyük bir mütebahhir ve âlim oldu. İlmî eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti..."¹⁰

¹⁰ *Türkçülüğün Esasları, sf. 10*

Görüldüğü gibi Ziya Gökalp bu şiirinde oldukça iddialı görüşler öne sürmektedir. Türkçülüğün teşkilatlanma hareketlerini ve ilmî faaliyetleri "Turan" şiirinin başlattığını savunmakta ve bu konu üzerinde önemle durmaktadır. Şiirin muhtevasını göstermek için vermeği uygun bulduk:

TURAN

Nabızlarımda vuran duygular ki, tarihin
Birer derin sesidir, ben sahifelerde değil,
Güzide, şanlı necip ırkımın uzak yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tanininde,
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcil.
Sahifelerde değil, çünkü Attilâ, Cengiz,
Zaferle ırkımı tetviçeden bu nâsiyeler,
O tozlu çerçevelerde, o iftira-âmiz
Mubit içinde görünmekte kirli, şermende;
Fakat şerefle nümâyân Sezar ve İskender!
Nabızlarımda evet, çünkü ilm için müphem
Kalan Oğuz Han'ı kalbim tanır tamamiyle,
Damarlarımda yaşar şan ve ihtişamıyla
Oğuz Han, işte budur gönlümü eden mülhem:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan. . . 11.

Şiirde; uzak yakın zaferlerimizi "tebcil" eden duygular, Türk tarihinin incelemeğe muhtaç olduğu, bu konudaki batıda yapılan incelemelerin objektif olmadığı, damarlarımızda bütün ihtişamı ile yaşayan şanlı bir geçmişin varlığıyla ilgili yorumların yer aldığı çeşitli fikirlere rastlıyoruz.

"Turancılık" ülküsünü Türkçülüğün Esasları adlı eserinde; "Türkçülük ve Turancılık" ana başlığı altında uzun izahlarla yorumlayarak, Türkçülüğün uzak mefkuresi olarak almış ve şöyle bir tanım getirmiştir: "Turan, bütün Türklerin mazide ve belki de İstikbalde bir şe'niyet olan büyük vatanıdır" 12.

Gökalp'in "Turan" ülküsünü ve düşüncesini işlediği diğer şiirlerini ele alıp yorumlayacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Gençliğe hitaben yazmış olduğu "Kızılma" (sf. 9 - 23) Kızılma'yı yani -Büyük Emel- i Türk gençliğine işaret eder. Sembolik bir hikaye aracılığıyla anlatılan "Turan" mefkuresini işleyen "Alageyik" (sf. 52 - 54) çocuklar için yazılmıştır.

'Altun Yurt' (sf. 77), "Altun Destan" (sf. 85), "Millet" (sf. 114), "Meşhed'e Doğru" (sf. 81) isimli şiirlerde yine "Turan" ideali işlenmiştir. "Ülker ile Aydın isimli manzum masalda (sf. 24 - 37) ise -Turan- kelimesi sembol olarak kullanılmıştır.

'Ergenekon' (sf. 89), "Balkanlar Destanı" (sf. 99), "Kızıl Destan" da (sf. 102) turan'ın anlam olarak daha sınırlı bir yurt anlamında işlendiğini söyleyebiliriz.

11 F.A. Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyâtı I. sf. 4*

12 *Türkçülüğün Esasları, sf. 24*

"Lisan" (sf. 119) ve "Çanakkale" (sf. 285) adlı şiirlerde ise "Turancılık" yalnız dil yönünden ele alınmıştır.

Gökalp'in şiirleri arasında, "Turancılık" ülküşüne değindiği son şiiri "Millet" (sf. 114), Turan' kelimesini son defa kullandığı şiiri ise "Lisan" (sf. 119)'dur.

Yukarıda Ziya Gökalp'in "Turan"ı, "Türklerin geçmişte ve gelecekte bir gerçeklik olan büyük vatani" şeklinde gösterdiğini belirtmiştik. Gökalp'in, şiirlerinde işlemiş olduğu diğer temalara geçmeden önce "vatan" kavramının kazanmış olduğu anlam ve muhteva çerçevesi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Gökalp'in üç şiiriyle ayrı ayrı çizdiği üç vatani; bu kavrama getirdiği merhaleler kendi düşünce sistemi içerisinde hayalden, realiteye doğru gelişme çizgisi bakımından yorumlamaya çalışalım. Çünkü, somut olarak "vatan" kazandırılan anlamın ışığında diğer temaların işlenmesi, daha geçerli bir temele oturtulabilecektir, kanısındayım.

Gökalp, hayatında bir dönüm noktası olan -intihar- olayından kurtulduktan sonra heyecan ve coşkuyla "Türklük" etrafında en üstün hayaller etrafında bir takım düşüncelere kapılmıştır. Millî bir şahlanış içinde zamanın askeri, siyasi ve sosyal şartlarını aynı zamanda imkânlarını hesaba katamayan bir Türkçülük'e yöneldi. O zamanın İmparatorluk Türkiye'sini -1910'da henüz Balkan, Trablusgarp Savaşları olmamış, büyük toprak kayıplarına uğramamış bulunuyorduk. Birçok karışıklıklara ve meselelere rağmen oldukça geniş bir coğrafya elimizde idi. . . -bile yeter görmeyerek, daha büyük bir vatan dahayyülüne dalmış, "Turan" şiirini bu coşkun devrede yazmıştı (22 Şubat 1910/ Genç Kalemler).

Yukarıda bütününü verdiğimiz "Turan" şiirinde; tarih haksızlıkları Gökalp'in ruhunda isyan duyguları uyandırmış; ona, tarihlerin yazmadığı "Oğuz Han"ı kalbinin çok iyi tanıdığını söyletmiş; damarlarında akan kanın, eski Oğuzlar'ın kanı olduğunu söylemek ihtiyacını duyurmuş, müphem bir vatan tarifine rağmen, devrin bir köke sarılmış ihtiyacına cevap veren;

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkisten;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: TURAN!

mısraları hafızalarda derin akisler uyandırmış, bir hareketin uyanışında etkili olmuştur.

Gökalp'in 1918'de yayınlandığı Yeni Hayat kitabındaki "Vatan" şiirinde (Ziya Gökalp Külliyyâtı I, sf. 113) -vatan- anlayışının "Turan" şiirinde büyük farklarla ayrıldığı görülmektedir. "Vatan" şiirinde Gökalp, artık Türkiye sınırları dışındaki eski, yeni, kaybedilmiş ülkeleri ve bunların hepsinin bir araya gelmesiyle gerçekleşecek Turan- mefkuresini bir tarafa bırakır. Birinciden yedi yıl sonra kaleme alınan bu şiirde; sınırları içinde dil, mefkure ve din birliği ile birleşmiş tek ve çalışkan bir millet düşünülür. Yeni -vatan- bu milletin huzur içinde yaşadığı yerdir. Millî ve medenî hedefleri, büyük sanayi ile yönlendirilen tersaneleri, fabrikaları olan yeni -vatan-ı Gökalp, şu mısralarla çizer:

VATAN

Bir ülke ki camiinde türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını namazdaki duanın. . .
Bir ülke ki mektebinde türkçe Kur'an okunur,

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hudâ'nın. . .
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!

Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkure bir, lisan, adet, din birdir. .
Meb'usanı temiz, orda Boşo'ların sözü yok,
Hududunda evlâtları seve seve can verir;
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!

Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye,
San'atına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.
Hirfetleri birbirini dâim eder himaye;
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk'ündür;
Ey Türkoğlu işte senin orasıdır vatanın!

Bu ikinci -vatan- şiirinde; yeni bir hayatın istemişi, içinden fethederek, bütünleyerek kalkındırarak bir vatan hayali geneide, şiirin belki en doğru ve realist düşüncesi olarak alınabilir.

Gökalp'in üçüncü -vatan- şiiri Malta'da İngilizlerin elinde esir iken söylediği "Çobanla Bülbül" isimli alegorik şiiridir. İlk olarak, Ocak - 1920 de ve imzasız olarak, İstanbul'da Birinci Kitap'ta yayınlanan bu şiirinde yalnız; elden gitme tehlikesi içinde bulunan acıklı Anadolu'yu düşünüyor, onun kurtulmasını arzu ediyordu. 'İtilâf' kuvvetlerinin, asker ve donanmalarının İstanbul'da bulunduğu, Adana'nın Fransızlar; Antep, Urfa ve Maraş'ın İngilizler tarafından işgal edildiği; Konya ve Antalya'nın İtalyan askerleri ile dolu olduğu sıralarda, TURAN şöyle dursun, TÜRKİYE elden çıkma tehlikesi içindeydi. . .

Ziya Gökalp; bu aşamada Yahya Kemâl'in aşağıdaki görüşlerine hak veriyor, aynı düşünceleri paylaşıyor bir düşünce sistemi içindedir. Yahya Kemâl şöyle diyordu:

Vatan, ne bir feylesofun fikridir, ne de bir şairin duygusu. . . Vatan gerçek ve hakiki bir yerdir. Onun her maddesini her hâlini sevenler, vatani sevebilir.

Vatani, meselâ *şırhârlar beşiği* diye tanıtmak eksiktir. Vatani adını söylemelidir. Vatan, İstanbul'dur, Üsküp'tür, Trabzon'dur, Yozgat'tır, Ankara'dır, ve buhlarn içinde sayılamayacak kadar hatıralar vatandır. . . " 13

Heyecanlı ve ütopyik bir coşku içinde olan Gökalp'in sesi üzgün ve acılıdır ama artık, -vatan- ın adını söylemektedir :

ÇOBANLA BULBUL

Çoban kaval çaldı, sordu bülbüle:
Sürülerim hani, ovam nerede?
Bülbül sordu boynu bükük bir güle:
Şarkılarım hani, yuvam nerede?

13 N. Sami Banarlı, *Yahya Kemâl Yaşarken, İstanbul - 1969, sf. 20-22*

Ağla çoban, ağla ovan kalmadı,
Gözyaşı dök, bülbül, yuvan kalmadı.

Çoban dedi: "Ülkeler hep gitse de
Kopmaz benden ANADOLU ülkesi."
Bülbül dedi: "Düşman haset etse de
İSTANBUL'da şakiyacak Türk sesi!"

Çalış çoban, çalış kurtar öz yurdu!
Şairlerden topla, bülbül, bir ordu!

Çoban dedi: "Edirne'den tâ Van'a,
Erzurum'a kadar benim mülklerim!"
Bülbül dedi: İzmir, Maraş, Adana,
İskenderun, Kerkük en saf Türklerim!"

Sarı çoban, sarı mülkü bırakma!
Yâd elinde, bülbül, Türkü bırakma!

Çoban dedi: "Sürülerim hep kaçsa,
Bir sürüm var, kaçmaz, adı: Türk ili!"
Bülbül dedi: "Şarkı ölsün yok tasa;
Türkülerim yaşar, söyler halk dili!"

Yalvar çoban, yalvar ilin kurtulsun!
Dile Hak'dan, bülbül, dilin kurtulsun!

(Ziya Gökalp Külliyyâtı I, sf. 303)

Görüldüğü üzere; bu son şiirde -vatan, Turan gibi ideal fakat hayalî bir ülke değildir. İkinci şiir olan "Vatan" daki gibi, nazarî ve iktisadî bir tarif de değildir. Burada artık, vatanın kendisi; Anadolu'dur, İstanbul'dur, Edirne, İzmir, Maraş, İskenderun, Adana, Kerkük gibi gerçek vatan şehirleridir. . . Ancak, buradaki tek yanılma, Şarkı'nın, türkü'den ayrı ve yabancı bir söyleyiş sayılması ve bu konuda fikir yürütülmesidir ¹⁴.

Gökalp'in diğer bir çok konuda işlemiş olduğu -vatan- temasına oturtabilmek için bu üç aşamalı "vatan" kavramını göstermeğe çalıştık. Şimdi; yukarıda dokuz maddede toplamış olduğumuz diğer konulara geçebiliriz.

2. OĞUZCULUK yahut TÜRKMECİLİK :

Gökalp'e göre Oğuzculuk, "harsça birleşmesi kolay olan Oğuz Türklerinin birleşmesi" dir; Turan'ın merkezinin AKKURUM olmasına karşılık, Oğuz İli'nin merkezi ÖTÜKEN'dir. "Kavim" (sf. 126) ve "Ötüken Ülkesi" (sf. 65) isimli şiirlerde bu düşünceleri vurgulayan Gökalp, şöyle konuşur:

¹⁴ N. Sami Banarlı, "Üç Şiir, Üç Vatan", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 2, Sayı:3
1 Temmuz 1973, sf. 39 - 52

"Hun yanlış bir tâbir, Koyun'danım ben,
Moğol'dan değil, Türk soyundanım ben;
Türkler'in içinde mevkiim belli:
Oğuz ili: Kayı boyu'ndanım ben. . ."

(Kavim, sf. 126)

Önce yad'dan temizlensin yurdumuz.
Yuvasında yalnız kalsın Kurdumuz;
Birgün gelir, yine arar ordumuz,

Atalardan kalma büyük mirası.
Böyle diyor Oğuz Han'ın yasası!

Şimdi dışı değil, içi almalı,
Her yerine demir kökler salmalı.
Türk Ötüken ovasında kalmalı.

(Ötüken Ülkesi, sf. 65)

gibi ifadeler ve devamıyla Gökalp, bir ideali işlemektedir.

3. 'TÜRKİYECİLİK' ve TOPLUMUN YÜKSELİŞİNİ AMAÇLAYAN ŞİİRLER:

Gökalp; "Türkçülüğün esas mefkuresi ne Turancılık, ne Oğuzculuktur. . . Şen'iyet sahasındaki Türkçülük Türkiyecilik'tir." ¹⁵ diyerek fikir sistemindeki son aşamayı belirler. O'nun şiirlerinin önemli bir kısmını Türkiye'yi kültür (hars) ve medeniyet bakımından yükseltme gayreti oluşturmaktadır. Makalelerinde ve serf yazılarında da üzerinde durduğu meseleler bu şiirlerin fikir tarafını oluşturur. Gökalp'in programının esasını halktan harsı bir terbiye almak için halka doğru gitmek, halka medeniyet götürmek için halka doğru gitmek- düşüncesi teşkil eder. ¹⁶ Bu düşünceler sonucunda "Kendine Doğru" (s. 64), "Ahlâk" (s. 115), "Seciye" (s. 123) "Dehâ" (s. 125) şiirlerini yazar.

Gökalp, bu şiirlerinde özetele; benliğimizi kaybetmemek, vatanı, mesleki, ailevi ahlâkın yükseltilmesi gereğinden, Türk seciyesinin özellikle askerî alanda eski varlığını koruduğundan sözeder. Ona göre, okumuşların, aydınların gururu bırakıp, millî harsı halktan öğrenmesi lâzımdır. Çünkü; halk vicdan, aydın ise onun şuurudur. Sanat, ahlâk, din hakkında doğru anlayışlar hep halktadır. Halka yaklaşıp bütün bu değerler silsilesini benimseyerek, sistemli bir temele oturtmak gereklidir.

Okumuşlar, bırakınız gururu,
Millî harsı öğreniniz milletten!
O vicdandır sizse anım şuurı,
Köksüz şuur uzak değil cinnetten. . .

(Dehâ, s. 125)

Birleşerek yenilikle eskilik
Etmelidir birbirini tasfiye:

¹⁵ *Türkçülüğün Esasları*, s. 25

¹⁶ a. g. e., s. 41 vd.

İşte o gün vardır derim külliye!

.....

(Külliye, sf. 138)

Son olarak ta, "Devlet" isimli şiirinden fikirlerini gösteren bölümler gösterelim:

.....

Lâkin hukuk dinden ayrı bir işti,
Bırakılmış ulu'l-emre, devlete,
Hukuk örfe uymayınca değiştir,
Örfe uydur demiş Tanrı millete!

Devletimde halkın örfü hâkimdir,
Başka kuvvet onu tahdit edemez,
Kanun hakka hâkim değil hâdimdir,
Sebep yokken ferdi takyid edemez!..

Gökalp, harsın (kültürün) aydın (münevver) sınıf arasında kuvvetlendirilmesi, hukuk ve sosyal kurumların islahı ve düzenlenmesinin yeterli olmadığını, sonuca varabilmek için halkı da medenileştirme, seviyesini yükseltme gayretlerinin de gerekli olduğunu ¹⁷ şiirlerinde de ısrarla vurgulamıştır. "Esnaf Destanı" (sf. 95), "Köy" (sf. 118) adlı şiirlerinde, bu sınıfların hayat seviyesi ve fikir bakımından yükseltilmesi için, onları aydınlatan bilgilerini artıran eserler yazılmasını, a'sar usulünün kaldırılmasını, ziraî sendikaların ve bankaların bir an önce kurulmasını gerekli bulmaktadır.

4. KÖYE VE KÖYLÜYE İLİŞKİN ŞİİRLER:

Gökalp, -KÖYLÜ ŞİİRLERİ- ana başlığı altında topladığı ve hepsini de hece vezni ile yazdığı beş şiirde, ki bunlar: 'Oruç' (sf. 267), 'Ezan' (267-268), 'Namaz' (268), 'Zekat' (268-9) 'Bayram' (sf. 269) dır. . . Burada, islâmî akidelerden de faydalanarak Türk köylüsünü fikir ve ahlâk yönünden yükseltme yollarının arandığını görüyoruz.

.....
Bir insan ki karşı koyar süssuzluğa, açlığa
Nefsindeki arzuları altetmeğe çalışır;
Hayalinin dizginini zaptetmeğe alışır. . .

(Oruç, sf. 267)

Ezan ' şiirinde (s. 268) şunları söyler:

.....
Okunurken ezan, sanır her vicdan
Cebrail'dir gelmiş, Bilâl ağzından
Bütün İslâm ümmetine seslenir. . .

'Zekât' ta; 'Bayram' şiirinde yine aynı dinî akidelerden hareketle halkı yükseltme, birlik ve beraberlik içinde yaşama gayretlerine hizmet eder:

¹⁷ Türkçülüğün Esasları, sf. 45

.....
Herbirisı öz işine çabalayan insanlar,
Bu günlerde kardeş olur, hepsi candan birleşir;
Benlik kalkar, gönüllerde bizlik hissi yerleşir,
.....

(Bayram, s. 269)

5. BATA UYGARLIĞINDAN YARARLANILMASINI- HALKIN KALKINMASINI VE BAZI KURUMLARIN İSLAH EDİLMESİNİ SAVUNDUĞU ŞİİRLER:

Gökalp, bu grup şiirlerinde genel olarak; bazı kurumların ve kanunların hayatımızın değişen yeni şartlarına ve şekillerine uygun olarak yenilenmesi ve düzenlenmesi üzerinde durmaktadır.

"Vakıf" (sf. 136), "Bütçe Birliği" (sf. 135), "Dar'ül Fünun" (sf. 137), "Külliye" (sf. 138), "Devlet" (sf. 131) adlı şiirlerinde; hukukla dinin ayrılması, batı örnekler alınıp kanunlar yapılırken özellikle halka hizmet eden, onun çıkarları doğrultusunda yaptırımlar uygulanması göz önünde bulundurulmalı ve bütün bunlar örfe uydurulması gibi fikirler yer alır.

.....
Baba demiş: Oğlum satar bu malı;
Vakfedeyim kalsın dâim soyumda .
Çalışmasın soyumun hiç bir dalı,
Yaşasınlar hep nimette, doyumda!

Bu fikirden doğmuş bütün vakflar,
Yapmış halkı tevekkülcü, kaderci .
Manastıra dönmüş bütün sakflar
Kı beklerler Ahiret'ten haberci. . .

(Vakf, sf. 136)

.....
Dâr-ül fünûn emirlerle düzelmez,
Onu yapar ancak serbest bir ilim;
Bir mesleğe haricinden fer gelmez
Bırakınız ilim yapsın muallim !. .

(Dâr-ül Fünun, sf. 137)

.....
İlim birdir, yoktur onda ikilik,
Ayrılmasın iki yola terbiye. . .

6. KADIN- AİLE VE FEMİNİZK KONULARINI İŞLEYEN ŞİİRLERİ:

Türk düşüncesi tarihinde Türkçülük'le beraber feminizm mefkuresi de doğmuştur. Ziya Gökalp: ". . . eski Türk hayatında demokrasi ile feminizmin iki başlıca esas olması

bu hususlarda büyük âmildir" ¹⁸ diyerek, eski Türkler'de aile derecesini ve ailenin tarihî gelişimini, örf adet ve gelenekte kadınıla erkeğin hukukça eşit olduğunu uzun uzun anlatır. "Kadın" (s. 121), "Ev Kadını" (s. 122), "Meslek Kadını" (s. 131), "Aile" (s.133), "Küçük Hemşire" (s. 208) isimli şiirleri bu konudan hareketle, kadın hukukunu savunan şiirleridir:

Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
Tabii o zaman size denk gelmez;
Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
Aftırmak istiyor, değil mi haklı?
Kadın yükselmezse alçalır vatan,
Samimi olamaz onsuz bir irfan;

(Meslek Kadını, s. 132)

Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat. . .
Ailenin adle uygun olmak için binası
Nikâh, talâk, miras : Bu üç işte gerek müsavat.

Bir kız irste yarım erkek, izdivaçta dördte bir
Buldukça ne aile, ne memleket yükselir. . .

(Aile, s. 133)

Cemiyetin üç rüknü var, birincisi aile;
Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.
Medeniyet bayrağını sensin alan ilk ele,
Altın harfle yazılacak olan sensin adındır.

(Kadın, s. 121)

Şiirleri bütün olarak okunduğunda görüleceği üzere, Gökalp, kadını, aileyi yüceltmekte ona, toplum hayatında ve devlet mekanizmasında fonksiyonel bir görev yüklemekte, yapıcı olmak yönünden kadına önem vermekte, ekonomik ve sosyal bağımsızlığını savunmaktadır. Ona göre, toplumun ve devletin medeniyet ölçüsü, kadına ve aileye verilen değerle doğru orantılıdır. Gerçekte, Türk Medeni Kanunu'nda içeriği Gökalp'in bu teorilerinin pratik hayata uygulanmış şeklidir, denilebilir.

7. VATAN VE VATANSEVERLİK DUYGULARINI İŞLEYEN ŞİİRLERİ:

1- Tarih içinde yaptığımız savaşlarla (Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Çanakkale ve Galiçya'daki Savaşlar, İstiklâl Savaşımız) Gökalp'e; "Cenk Türküsü" (277), "Balkanlar Destanı" (99), "Kızıl Destan" (102), "Çanakkale" (285), "Galiçya Yolunda" (292), "Çobanla Bülbül" (303), "Yürük Ali" (302), "İngiliz'den Sakın" (313), "Ak Destan" (319), "İzmir Bayramı" (321), "İzmir'de" (323) isimli şiirleri ithâm etmiştir.

¹⁸ Türkçülüğün Esasları, s. 149 - 155 vd.

.....
Baktım vakit tamam, dedim: "Ey millet,
Anam, bacım kaldı sana emanet!
Bir tekbir getirdim bir de şahadet,
Uçtum Hakk'a doğru iman içinde. .

Adım Tursun: Yazın destan içinde. . .

(Balkanlar Destanı, s. 101)

"Kızıl Destan" da, Avrupa'yı bir büyük sahne, çeşitli millet ve kavimleri irili ufaklı rol sahibi birer oyuncu olarak konuşturarak Gökalp, hepsinin söz birliği etmişçesine Türk ve müslüman Osmanlı'ya karşı olduğunu sembolize eder:

.....
İngiliz gasbetti Sultan Osman'ı,
Bununla tutacak Hind'i Amman'ı!
İslâmlık tanıdı kimdir düşmanı,
Çok geçmez ki mesut bir an olacak:
Düşmandan öç alan Kur'an olacak!

şeklinde milli hislerle yüklü temennilerde bulunur.

"Çanakkale" (285) şiirinde emperyalist Rusya ve İngiltere'yi protesto eder:

.....
Çünkü artık karalarda
Nasıl yoksa Rus zorbası;
Gezmeyecek deryalarda
İngiliz'in donanması. . .

diyerek Çanakkale zaferini alkışlar.

"Yürük Ali" (302) vatan çocuklarına, Mahmetçiklere sevgi ve övgüler sunar:

.....
Ey Yürük Ali! Sen bir kahramansın,
Güneşin dudağı alından öper;
Yirmibir yaşında genç bir arslansın,
Baş eğer önünde dağlar, tepeler. . .

Yine aynı nitelikte:

Bekliyordu bizi İzmir Kızları,
O yeşil Bursa'nın ak yıldızları. .
Bundandır ordunun çılgın hızları. .

Koşunuz, askerler! Çabuk varınız!
Bekleyen kızımız, yahut karnız!

.....

(Ak Destan, 319)

bu ve diğer şiirleri zaferler sonucu duyulan sevinci dile getirirler.

Gökalp in, İzmir ile Edirne'nin işgali ile geri alınmasını anlatan sembolik bir hikâyesi de vardır: "Kolsuz Hanım, 194)

2- Millî Kahramanları ve kendi yücelttiği kişileri konu alan şiirleri:

Gökalp burada; "Enver Paşa" (145), "Tal'at Paşa" (144), "Ömer Naci" (146), "Atatürk" ve "Mustafa Necib" (147) i konu alan şiirlerinde kahraman kabul ettiği bu şahsiyetleri yücelten ve öven ifadeler kullanmıştır. Meselâ Enver Paşa için:

.....
Mağlup idik sen etmedin tereddüt,
Dedin: "Bu il yine galip olacak."
Ordumuzda yaptın anı teceddüt,
Dedin: "Biziz harbe talip olacak."
Siyasette ittifaklar dokudun
Yedi çara birden meydan okudun. . . "

gibi methiyeler; örnek olması düşüncesiyle, "Ömer Naci" için övgüler dizmiştir. Diğerlerinin havası da aşağı yukarı bu şekildedir:

O, yalnız bir hatip, bir mert değildi;
O, yalnız millete hem-dert değildi,
Fert olsa yanmazdım, bir fert değildi,
Milletin şanlanmış îmanıydı o!

(Ömer Naci, 146)

3- Çocuklara yurt sevgisi ve vatan duyguları aşlamak maksadıyla yazılan şiirleri:

Bu başlık altında da; "Kurt ile Ayı" (55), "Şehit Haremi" (74) "Asker Duası" (63), "Türk'ün Tufanı" (278), "Yeni Attilâ" (69), "İlâhî" (61), "Yaşıl Boncuk" (75), "Küçük Tomris" (283) isimli şiirlerini yazan Gökalp çocuklara hitabetmekte, yahut onların duygularını yansıtmaya; bir kısım alegorik nitelikte olan bu şiirlerde ders vermeği, öğütlerde bulunmayı amaçlamaktadır.

Bunlardan "Şehit Haremi" adlı şiirde, beşik sallarken çocuğuna ninni söyleyen bir annenin ağzından, çocuğunun vatan için çabuk büyümesini dileyen beşer mısralık beş bölüm yer almaktadır:

.....
Uyu yavrum, uğur değil yas tutma,
Beybabanın öğüdünü unutma,
Şimdi uyu, yarın hasmı uyutma.
Uyudukça gücün artar, ninni!
Çabuk büyü, yarın kurtar ninni!

(Şehit Haremi, 74)

Çocuklar için- Yazdığı "İlâhî" de

.....
Yüce Tann! Bize pâk bir yürek ver,
Temiz aşkla sevmek için vatani!

Hudut emin değil, bir tunç bilek ver,
o ezmeden, biz ezelim düşmanı!
Hilâl haça yenilmesin: Amin!
Türklük bitti denilmesin: Amin!

(İlahî, 61)

şeklindeki yakarışlarla Tanrı'dan yardım etmesini dilemektedir.

8. TÜRK MİLLÎ DESTANLARINDAN VĒ HALK HİKÂYELERİNDEN YARARLANARAK YAZMIŞ OLDUĞU ŞİİRLER:

Gökalp'in bu başlık altına dahil edebileceğimiz parçaları şunlardır: "Ergenekon" (s. 89) da; Ergenekon destanını Kayı boyu ile ilgili ilk lejant olarak kabul eden Gökalp, ikinci lejant olarak Dede Korkut'taki Tepegöz hikâyesinin "Tepegöz, Boğa ile Boğaç" hikayelerini nazmen Anadolu lehçesine çevirmiştir. Bu iki hikayedeki olayları mantıklı bir sıraya tâbi tutarak "Arslan Basat" (s. 225) adlı manzum hikayeyi yazmıştır. Hikayenin; son kısmında (ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve İstiklâl Savaşı sonucunda Türkiye devletinin kuruluşunu anlatır. . .) Oğuz İli'nin Tepegöz'den kurtulması ile İstiklâl Savaşı, Tepegöz'ü mahveden Arslan Basat'ın kahramanlığı ile Türkler'in yetiştirdiği kahramanlar ve Atatürk arasında bir ilgi kurmuştur 19.

Gökalp; "Altun Işık"ta (s.287) Türk natüralizminden, Türklere ait Çolbu Hanım, Güneş Hanım, Öksüz Kız motifli aşk menkıbelerinden faydalanmıştır.

'Yaradılış- Türk Kozmogonisi" (s.294) isimli uzun şiire ise; Alanguva ile Oğuz Han'ın ataları Türk ve Türkân'ın yaradılışları hakkındaki menkıbeler kaynak teşkil etmektedir.

9. ÇOCUKLAR İÇİN- GÖKALP'İN KALEME ALMIŞ OLDUĞU MASALLAR :

Çalışmalarımızın dışında olduğu halde, Gökalp'in çocuklar için yazdığı masalları da (nesir halinde) bir başlık altında toplamayı uygun gördük. Burada sadece, bu masalların neler olduğunu belirteceğiz: "Tembel Ahmet" (s. 158), "Küçük Şehzade" (s.38), "Keloğlan" (s. 151), "Kuğular" (s. 164), "Nar Tanesi -yahut- Düzme Keloğlan" (s.169), "Pekmezci Anne" (s. 182), "Keşiş Ne Gördün?" (s. 175), "Yılan Bey ile Peltan Bey" (s. 186).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ziya Gökalp'te duygunun payı, düşünceden, fikri muhtevasından az değildir. Duygularını aklı ile dengelemeğe çalışsan, Gökalp şiirlerinde yeterince çoşkulu olamamış; düşünce adamı yanı, onun şair tarafını etkilemiştir 20.

Biçimle muhtevayı birbirinden ayıran Gökalp'e göre sanat (muhteva) "şiirin, romanın ve tiyatronun ruh cihetidir. Edebiyat ise şekle ait meziyetlerdir. Binaenaleyh

¹⁹ F. A. Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyâtı I*, s. 360 (Külliyyâtın Notlar Bölümü, LXX Numaralı şiirle ilgili Not)

²⁰ Hikmet Dizdaroğlu, "Ziya Gökalp'te Mutluluk Düşüncesi", *Ziya Gökalp Dergisi*, C. I, S: 2, Nisan - 1975

klasik olabilen ancak edebiyattır, sanat daima romantiktir. . . . Daima esas romantik, şikel klasik oluyor.' ²¹ diyen bu görüş, onun çöşkuya ve iç dalgalanmalara ne derece önem verdiğini göstermektedir.

Şiirlerinde kullandığı şekiller Gökalp için bir araçtır. Bu alanda yaptıklarıyla denemeler ortaya koyan, kendinden sonrakilere yol göstermeği amaçlayan bir tavır içerisinde. 'Sanat' (127) başlıklı şiirinde Türk sanatçısının portresini ve görevini belirleyen Gökalp'in kendisi de böyle bir arayış içinde sayıları 120'ye ulaşan şiirler yazmıştır.

Dinle, yeni şair! Eski ozanı,
Okuyor yürekten altın destan'ı
Deme "Kopuz kırık, yoktur çalanı"
Çalgı gönül sesi, kopuz bir ağaç.

.....
Ey şair Parnesse'tan çık, gel Ortaç'a
Bauedlaire'i, Verlaine'i kesme haraca;
Sen kendi gücünle tırman yamaca
Bu yükseliş, belki olur bir miraç. . .

Biçim ve muhteva yönünden bir bütünlüğe ulaşmış şiirlerini (-ki, bunlardan bazıları; 'Altın Destan', "Çoban ile Bülbül", "Din", "Ahlâk", "Lisan", "Sanat" vs. sayılabilir.-) göz ardı etmeden; onun daha çok ölçü ve kafiyenin avantajlarından; göze, kulağa ve hafızaya bağlı kolaylıklardan faydalanarak fikirlerini yaymak, daha etkili söylemek gayesiyle şiire de ağırlık verdiğini söyleyebiliriz.

Bir ışık tutucu, bir yol gösterici, şiirini belli bir amaca yöneltici durumunda olan Gökalp'in şiirinin özelliklerini sanat kuramlarının ışığında değil, fonksiyonları doğrultusunda değerlendirmek zorundayız. Ziya Gökalp'in, bir yandan Divan şiirini örnek alması, bir yandan saz şiirinden kaynaklanması, bir yandan Batı biçimlerine yönelmesi, masallar ve oyun yazması bilinçli bir arayışın belirtileri olarak yorumlanabilir.

Z. Gökalp'in şiirlerinin belirgin özelliklerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1- Şiirleri şekil yönünden çeşitlilik gösterir. Divan, halk, batı şiiri şekillerinden faydalandığı gibi, örneği yalnız kendinde olan şiirler de yazmıştır. Meselâ; dörtlüklerden sonra ikiliklerin gelmesi, dörtlüklerle sürüp giden parçanın ikilikle bağlanması, üçlükleri ikiliklerin izlemesi, aralarında yapı bakımından bağlantı bulunmayan birimlerin ayrı bölümler halinde verilmesi vs. Z. Gökalp'e inşus biçim uygulamalarıdır.

Değişik şiir (nazım) şekillerinde yazması, konuya göre bir şekil arayışının bir belirtisi olarak düşünülebilir.

2- Gökalp'in şiirleri konu bakımından oldukça zengindir. Vatan- millet sevgisinden Türk destanlarına, halk masallarına, Dede Korkut hikayelerine, dinî inançlara, kültür ve medeniyet kavramlarına kadar uzanan alan, şiirlerinin kapsamına girer.

İnanıldığı düşünceinin savunucusu durumunda olan Gökalp'in şiirleri bu inancın mahsulüdür.

3- Daha önce Tevfik Fikret ve Mehmet Emin'de görülen şiire "dialog" (muhavere) sokma usulünü Z. Gökalp te uygulamıştır. Bazı şiirlerinde de, diyaloglar farklı hece

²¹ *Ruğen Eşref Unaydın, Diyorlar ki, MEB. Kültür Yay., İst. -1972 s. 192*

öçüklerinde kullanılmış, şiirin akışındaki monotonluk önlenmiştir.

4- Gökalp'in şiirlerinde ümit ve iyimserlik havası eser. Ağıt niteliğinde olan "Çoban ile Bülbül" şiirinin sonucunda bile bir ümit ışığı parlar ve geleceğe iyimserlikle bakılır. şiirleri genellikle gelecekten ümit kesmemek, birlik ve beraberlik içinde olmak; ve iyimserlikten vazgeçmemek eksenini etrafında döner.

5- Mısra yapısının sağlamlığına, ölçü ve kafiye düzgünlüğüne özen gösteren Gökalp'in şiirlerinde bazı teknik kusurlar görülebilir ama bunlar o kadar önemli değildir. Kafiye çeşitlerinden en çok; tam kafiye, yarım kafiye ve zengin kafiyeyi kullanmıştır.

6- Gökalp'in şiirinde yoğun ifadeye gereken önem verilmemiştir. Aynı düşünce şiir boyunca tekrarlanıp durur, gereksiz uzatmalarla dağınık bir ifadeye bürünebilir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın "Gökalp'te teksif, tanzim, tasfiye diye bir şey yoktur." 22 yargısı Gökalp'ta ayıklama ve yoğunlaştırma çabasının bulunmadığını vurgulamaktadır. Belki de bu tutumun sebebi "telkin etme" endişesinden kaynaklanmaktadır.

7- Düşünceyi öne alıp, duyguyu arka plana itmesi Gökalp'in şiirinin muhtevasını zayıflatmıştır. Düşüncesini ve ülküsünü başkalarına aşılamak, halka bir şeyler vermek isteği düşüncelerini esas almasında etkili olmuştur.

8- Gökalp, Türk halk şiirinin kendisinin de vurguladığı en uyumlu kalıplarıyla yetinmeyip, çok heceli mısralardan oluşmuş şiirler yazması, ölçüyle ilgili görüşlerine ters düşmesine yol açmıştır. 11'li kalıbın 6 - 5 duraklı şeklini "milli ölçü" olarak savunurken; mısraları 13, 14, 15 heceli şiirlere yönelmesi, uyum açısından olumsuz bir yapı çıkmasına sebep olarak gösterilebilir.

Gününün kaygılarını ve endişelerini yaşayan Gökalp'in temel amacı, fonksiyonel bir görevi üstlenmektir. . . Bu 'ülkü adamı'nın şiirlerindeki sanat değeri, onların çağlarında işledikleri görevlerinin ve fonksiyonlarının gerisinden aranabilir. Gökalp'in ana gayesi halkın meselelerine ışık tutmak, halkı bilinçlendirip geleceğe hazırlamak ideallerinden kaynaklanmaktadır.